

Alessandro Arcangeli

Dávid vagy Salome? Az európai táncról folyó vita a kora újkorban*

Jó ebédől jön a tánc kedv, a tánc kedvtől a bujálkodás,
góg és fennhéjzás:
ez a táncok lényege.
(Keresztény tanítás, 1551)

A puritán erkölcs, melyet a kálvini reformációról alkotott képhez szoktunk társítani, a tánc területén folytatott cselekvési programban is közismert és könnyen elképzelhető következményekkel járt.

A profán szórakozási formák közé sorolt tánc, még ha nem is töltötték meg megbotránkozott jelentéstartalmakkal, köztudott ellenszenvre talált a reformáció svájci fellegváraiban és a francia térségből kiinduló nemzetközi elterjedésében, melynek eredménye szigorú rendeletek formájában mutatkozott meg. Ha ezeket tekinthetjük az alapvető tendenciáknak, érdekes megvizsgálni részletesebben azokat a szellemi hagyományokat és sajátos vidéki jellegzetességeket, melyek révén egy olyan vallási mozgalom körvonalazódik, amely összességében nem is annyira egységes, és a tánc megítélésében is különböző hozzáállásokat mutat.

A svájci reformációtól a kálvinizmus nemzetközi elterjedéséig

Kálvin János szónoklataiban személyesen is felszólal a táncról kapcsolatban. Így amikor 1554-ben Jób könyvének egy passzusát kommentálja (21:12), keményen bírálja azokat, akik másra sem gondolnak, csak a szórakozásra, és az „eltévelyedett bestiák módjára való ugrálásra és táncolásra”. Mindezt kapcsolatba hozza azzal a ténnyel, hogy a Szentírás egyik versében említést tesz a csörgődobról és megállapítja, hogy akárhányszor megszólal „az elragadtatott emberek, akik egyáltalán nem egy mérsékletes örömtől vezérelve örvendeznek, magukból kikelve ugrándoznak”. Genfben, a reformátor szavait hamarosan tettek követik: 1546 decemberében, a lelkészek Általános Rendgyűlésén a falusi plébániák megreformálásáról szóló határozatokat is kiadtak, melyeket a városi Tanács a következő év februárjában meg is szavazott. Szerepelt köztük egy rendelet az énekekről és a táncról, amely előírja, hogy „amennyiben valaki becstelen, erkölcsstelen vagy gyalázkodó énekeket énekel, vagy körben táncol (en virolet) vagy bármilyen más módon, azt három napra zárják fogságba, majd küldjék vissza a konzisztórium színe elé”. Bizonyos mértékben biztos, hogy alkalmazták ezt a rendszabályt, tekintve, hogy olyan emberek eseteiről számolnak be az iratok, akiket azért tartóztattak le, majd a vittek a konzisztórium színe elé, mert táncoltak. A kálvini

* A fordítás az alábbi kiadást követte: Alessandro Arcangeli: *Davide o Salomè? Il dibattito europeo sulla danza nella prima età moderna*. Fondazione Benetton Studi Ricerche-Viella, Treviso-Rome 2000. 133 – 147. A fordítás az NKFIH K115676 számú kutatás keretében készült.

reformáció hazájából származó eset követendő példaként jelent meg további, korabeli protestáns írásokban is¹.

Így történt Vaud kantonnal is, melyet 1536-ban a Savoyai grófok fennhatósága alól a berni területekhez csatoltak. December 24-én Bern Tanácsa egy reformációs rendeletet bocsát ki. A szabályok között, melyek a lakók életstílusán hivatottak javítani, található egy, mely a táncot botrányos gyakorlatként ítéli el. Csupán az illendő táncok három fajtáját engedélyezi, melyeket lakodalmak alkalmával táncoltak. Négy évvel később ez a tűréshatár tovább csökken, megkísérelve ily módon a táncolás teljes kiirtását: pénzbírságot szabtak ki arra, aki táncolt, ami a férfiak esetében magasabb összeget jelentett. 1567-ben, miután a Thonon és Gex bailli kerületek savoyai fennhatóság alá kerültek, Emánuel Filibert herceg eltörli a táncok teljes tilalmát, csupán a túlzásoktól való tartózkodásra szorítkozva. Ezzel egy olyan hozzáállásbeli különbséget hangsúlyoz, mely bizonyos pillanatokban és helyzetekben valójában már a vallás korlátaival egyenlő. Mindenestre nehéz elhinni, hogy a tilalom akár csak a reformáció területein teljes sikerrel járt volna².

A hugenotta közösség egyenesen keménykezü irányelveket állított. 1560-ban Poitiersben megtartották a francia református egyházak második nemzetközi zsinatát, mely az egy évvel korábban megszavazott Discipline de l'église-t egészítette ki többek között a következő cikkellyel: „Minden konzisztóriumot értesítsenek a lelkészek, hogy gondosan tiltsák be az összes táncot, jelmezes előadást (mommeries), bűvészműtatványt (tours de gibecière) és komédiát”. Szintén ugyanannak a zsinatnak a faits particuliers-iben olvasható: „Megállapítottam, hogy azt, aki hivatászerűen táncol, ki kell közösíteni, miután több alkalommal eredménytelenül figyelmeztették, mindezt elsősorban a macacssága és lázadása miatt”. Az 1579-es, Figeacban tizedik alkalommal összegyűlt zsinat megerősíti a korábban elhangzottakat (matières générales, 25. paragrafus): „A táncokat illetően minden konzistor és lelképásztor tudomásul veszi, hogy az ő feladata a lehető legszigorúbban betartatni a 27. cikkely rendkívüli szabályait, mely megtiltja a táncolást [és a táncoláshoz való segédkezést, ismételt kiközösítés terhe mellett, amennyiben valaki visszaesne a bűnbe]; körültekintően megkülönböztetve azokat, akik lázadást tanúsítanak ezzel a szent megrovással szemben, azoktól, akik jó útra térnek és a táncotól való tartózkodással kifejezik, hogy tanultak az útmutatásból”. A két évvel később megtartott zsinaton visszhangra lelt a cikkely, (La Rochelle 1581: matières générales, 32. paragrafus) amely, ahogyan a témának szentelt többi reformáció korabeli értekezésben is tették, nem titkolja el a hugenotta közösségben fennmaradt problémát: „A táncok és a züllés következtében, melyek minden olyan helyen tombolnak, ahol templomaink vannak, kiadatik a parancs, Isten nevében a konzistorok buzdítására, hogy alkalmazzák a rendkívüli szabályzat 20. cikkelyét, a figeaci zsinat 26. cikkelyével együtt, továbbá [kiadatik a parancs a cikkelyek] nyilvános felolvasására a Tanács parancsa szerint; valamint a kollokviumok

¹ A témát elsődlegesen feldolgozása: Clive, 1961. Az idézett Jób könyvről szóló prédikáció passzusa: Kálvin, 1887. coll. 226 – 228. (A Szentírásnak ezt a részét Diongi Certosino [1402–1471] is földolgozta.). A rendelet itt található: Bergier, 1964. 18. A genfi rendszabályokra utal helyeslően, többek közt egy a 16. század elejéből való angol színész, akit befolyásolt a reformáció erkölcsössége; róla később még szó esik: Bowers, 1988. 38.

² 1619-ben egy fiatal szerzetessel történt meg az eset, hogy a saját rendtársai ítélték el, amiért jelen volt és táncolt egy lakodalomban La Sarraz kastélyában. Az érintett azzal az érveléssel próbálta menteni magát, hogy meg volt hívva a lakodalomba és nem tehetett mást, minthogy bemegy a terembe, viszont ott csak szemlélődött. A mulasztását nem ítélték súlyosnak, de pénzbírságra ítélték és figyelmeztették a jövőt illetően. (Vuilleumier, 1927 – 1933. I. kötet 204, 347, 699; II. kötet 455.). Egy bejelentés 1549-ből, melyet a Nassau-Wiesbaden grófságban tett egy látogató, kapcsolatba hozható a különböző keresztény vallások álláspontjával, melyekben a savoyai esethez hasonló helyzetek álltak fenn. A bejelentő szerint parasztcsaládok fiataljai katolikus régiókban kerestek munkát azért, hogy elkerüljék a protestáns tanok szerint működő iskolák vasárnapi kötelezettségeit, „azért, hogy egész nap szabadon táncolhassanak” (Strauss, 1975. 57.).

és a zsinatok megbízást kapnak azoknak a konzisztoroknak a bírálataira, akik nem tettek eleget kötelességeiknek, vagy nem hatoltak a probléma mélyére”³. Ugyanezzel a tartalommal jelent meg 1571-ben Béarnban III. Johanna navarrai királyné egyházi rendeletei között egy cikkely, melyben a kálvini reformáció egy esete valósul meg a hercegnő kezdeményezésére⁴.

Ha a fejelemi szabályzatok területéről a reformáció irodalma felé fordulunk, a helyzetkép azért tagoltabbá válik. A svájci reformátorok közül a zürichi Rudolf Gwalther valamint a berni származású teológus és botanikus Benedictus Aretius szólaltak fel a témában. Az akkoriban divatos táncok kommentálása közben Gwalther megfigyeli, hogy a nőket „megragadják, húzgálják és megforgatják” a férfiak; és dicsőíti az előjárókat, akik szent törvényekkel igyekeznek betiltani azokat „licentiam istam.”⁵ Aretius erkölcsi szempontból a táncokat általában semlegesnek ismeri el; de korának táncait („nostrae saltationes”) egy pajzán típusba sorolja, mely csak megrovást érdemel. Mindazonáltal, amikor a táncot azoktól a társasági szórakozási formáktól különíti el, melyeket nem képes befogadni, a szerző kerül a általánosítást és veszélyes területként ítéli meg a test mozgásának egészét. Ezzel szemben elismeri, hogy a táncok az ember kellemes helyzetekre adott testi reakcióiból származnak. Mindezt olyan kifejezésekkel teszi, melyek önmagukban nem bírnak értékelő jelentéstartalommal. A test elevenségét Isten ajándékának tekinti; és pontosan ez az alapvető pozitív szemlélet az, ami istenkáromló túlzásba sodorja.⁶

Jelentős mű, melyben érdekes hangvételű írásra bukkanhatunk – ahhoz képest, amilyen súlyosan és szigorúan a reformáció nemzetközi szinten bírálja a táncot – Martin Bucer reformátor⁷ (1491 – 1551) 1550-ben megjelent két könyve *De regno Christi* [Krisztus királyságáról]. Egy ritkának számító politikai értekezés a reformáció első nemzedékéről, mely egy keresz-

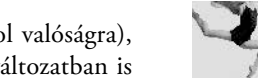
³ Aymon, 1710. I. kötet t. II, 16,18,143,151 – 152. A 17. sz. közepén, a tiltást még jobban megerősítik egy olyan rendelettel, mellyel a *Discipline des églises réformées de France* végződik: aki táncol, vagy ehhez segédkezik figyelmeztetésben részesül, és egy bizonyos számú figyelmeztetés után kiközösítetik; valamint megújul a bírálat azokkal a konzisztorokkal szemben, akik nem teljesítették feladatukat (*La discipline* 1656. xiv. fejezet, 27. cikk, 102).

⁴ Garrison-Estèbe, 1980. 302 – 305., Serr, 1958. 30 – 31.

⁵ Gualtherus, 1608. cc. 69v – 70r. Az alkalmat a szerzőnek az egyik legbiztosabb kiindulópont szolgáltatta: Salome tánc Heródes lakomáján, amely Márk evangéliumában (6:22) is megjelenik. Gualtherus felkutatja a táncok pogány eredetét és a döntő vezéres mozzanatként a férfi és nő közös táncának kialakulását tartja. Bemutatja a tánc becstelenségét és hatásait; és néhány hagyományos ellenvetésre is válaszol (az általa felsorolt bűnöket soha nem követi el majd senki, nem létezik semmiféle isteni tilalom [a tánc ellen], felszámolni csak a túlzásokat lehet). Megjegyzés: Rudolphus Gualtherus (1512 – 1586) német lutheránus teológus, aki a *Homiliarum in evangelium... secundum Marcum homiliae* (Heidelbergae, 1608) című művében hosszasan ostromozza a táncot.

⁶ Aretius, 1583. 582 – 586. A szerző a művének [*Problemata theologica / A teológia problémái*, Lausanne, 1573] egyik fejezetét (loci) teljesen a tánc témájának szenteli, mellyel egyike lesz a nemiség morális témájával foglalkozó könyveknek (szüzesség, cölibátus, házasság, házasságtörés, válás) valamint az ördög témáját tárgyaló írásoknak is (sátán és a gonosz lelkek, mágia, bűvölet, kísértetek). Ebben az esetben is Heródes lakomája adja a kezdőképet, majd a szerző a következő részekre osztja fel a mondandóját: a táncok eredete, a tánc pogányok közötti használata, mit ír a témával kapcsolatban a Szentírás, valamint annak a megvitatására, hogy a tánc gyakorlata elfogadható lehet-e egy hívő ember számára. Befejezésül számára elegendő egyetlen egy exemplum annak érzékeltetésére, hogy megmutassa mennyire büntették a táncot a múltban. Aretius példaként egy híd összeomlásának esetét választja, melyet Maastricht középkori krónikáiban jegyzett le. A híd a táncoló tömeg alatt összeomlott, akik a Meuse folyóba estek és megfulladtak. Néhány pontban Aretius elbeszélése Pietro Martire Vermigli beszámolójából származhat, melyről hamarosan szó esik. Megjegyzés: Benedictus Aretius (1522 – 1574) svájci református teológus, földrajztudós, botanikus, aki a tánc morális vonatkozásait két művében (*Problemata theologica, De saltationibus et choreis*) is taglalja. Aretius utóbbi táncbíráló műve (Jámbor és tudós tanulmány a táncról és a táncmulatságról, amelyben bebizonyosul, hogy a keresztények körében el nem tűrhető) lapunk 2015/1. éa 2015/2. számában olvasható. Az exemplumra való utalás a táncörület, táncdüh jelenségének emblematisz története, amely szerint 1278. július 15-én, a Maaas (Meuse) folyón átívelő hídon, Maastrichtban 200 ember táncra kerekedett. A pap kijött és kérte, hogy hagyják abba, azonban a tömeg nem engedelmeskedett. A klerikus később kihozta a szentséget is a templomból, de a táncolók nem térdeltek le és tovább folytatták a táncolást. A szöveg (amely több változatban és forrásban maradt ránk) isteni büntetésként írja le a híd leszakadását: a táncosok azért bűnhődtek meg, mert nem tisztelik az Oltáriszentséget.

⁷ Megjegyzés: Martin Bucer, Strasbourg reformátora. Élete nagy részét annak szentelte, hogy a zwingliánusokat és a lutheránusokat kibékítse egymással. Életéről lásd: Chadwick, 1998. 75 – 76., Greschat, 2011.

tény közösség konkrét tervezetét tartalmazza (különös figyelmet fordítva az angol valóságra), és amely nincs híján az erkölcsi szigoroknak sem. A mű (amely rövidesen francia változatban is elterjedt) egyik fejezetében, melyet a tisztességes játékoknak szentelt a szerző – saját gyarlóságából kiindulva – azt állítja, hogy az emberi természet nem teszi lehetővé, hogy folyamatosan komoly dolgokkal foglalkozzunk egy kis kikapcsolódás nélkül, ezért a megfelelő szórakozási formákat a zene művészetéből és a tornagyakorlatokból kell kiválasztanunk. Kicsit később megállapítja, hogy ide sorolhatjuk a táncokat is. Azonban az ilyen táncnak rendelkezni kell az alábbi jellemzőkkel: a férfiak és nők elkülönülése, [a tánc alatt] csak vallásos énekek szerepelhetnek, a táncot a szemérmes test mozgása jellemzi, amely alkalmas a hitre és a jámborságra. Később megerősíti mindezt: csak akkor megengedett a táncolás, amikor az a szemérmességre, a szentségre és a jámborságra való buzdítás jegyében történik. S amint az említett meghatározások révén megszűnik annak kockázata, hogy a táncok erkölcsileg elfogadhatatlanok legyenek, az elzászi reformátor Dávid és Mirjam prófétanő (2Móz 15:20)⁸ szentírásbeli példája kapcsán dicséri a hívők táncait, melyre vonatkozóan többek közt a következő kérdést fogalmazza meg: „mivel közöttünk a fiatalok örvendeznek a táncban, miért nem vezetjük be magunk is a táncokat? Minthogy Jézus vére által az ég polgárai vagyunk, így a táncok révén kinyilatkoztathatjuk örömeinket és azt a nagy boldogságot, amelyet lelkünkben Isten felbecsülhetetlen jósága okoz, hogy ily módon gyarapítsuk és növeljük azt, és hogy lángra lobbantsuk szívünket a jámborság és a szentség keresésére?”⁹

Nem tér el lényegesen Bucer hangvételétől tekintélyes megnyilvánulásában Pietro Martire Vermigli, a reformáció és az itáliai vallási emigráció egyik főszereplője (1500 – 1562). A kiindulópontot a szerző esetében a silói szüzek elrablása jelenti, akiket táncolás közben ragadtak el a benjáminiták, mely történettel a Bírak könyve zárul 21:19 – 23).¹⁰ A Biblia imént említett könyvének kommentálásakor – melyet először 1561-ben Zürichben adtak ki – Vermigli egy általánosabb exegézis, egy „közhely” szerint elemzi a szöveget, mely terjedelmesebben vizsgálja a rablást, valamint egy másik szöveg szerint, amely kifejezetten a táncra vonatkozik. A humanista műveltség érvelési technikájával kezd neki értekezésének, sorra véve az antikvitásban gyakorolt különböző táncfajtákat. Néhány tánc szemrevételezésénél a firenzei reformátor kijelenti: „Nekem igazából úgy tűnik, hogy a tánc ezen fajtája természeténél fogva nem számít bűnös és tiltott cselekedetnek, tekintve, hogy a test fürgesége Isten ajándéka, és ha hozzáteszünk egy kicsit a művészetből, hogy a test rendezetten mozogjon megfelelő ritmus és méltóság szerint, nem látom okát, miért kellene kifogásolnom, feltéve, hogy megfelelő időben, visszafogottan és botrányceltés nélkül történik”. Büntetést vonnak viszont maguk után „napjaink” táncai, melyek gyakorlása nem megengedhető. A sorozatos megkülönböztetések, melyeket Vermigli tesz múlt és jelen között azt eredményezik, hogy élesen elhatárolja magát korának táncgyakorlatától. Fejtegetése bővelkedik

⁸ Megjegyzés: „Akkor Miriam prófétanő asszony, Áronnak néjje dobát vón kezébe, és kimenének utánna mind az asszonyok dobokkal és táncolva. És felele nékik Miriam: Énekeljete az Úrnak, mert fenséges ő, lovat lovasával tengerbe vetett.” (2Móz 15:20)

⁹ Bucerus, 1955. 252 – 254; Bucerus, 1954. 245–247.

¹⁰ Megjegyzés: „És mondanak: Ímé az Úrnak esztendőnként való ünnepnapja lesz most Silóban, a mely északra fekszik Bételtől, napkelet felé az országot mellett, a mely Bételtől Sikem felé visz, és délre Lebonától. Ezt parancsolák azért a Benjámin fiainak: Menjete el, és leselkedjete a szőlőkben. És ha látjátok, hogy jönnek Siló leányai a körtáncban táncolni, akkor jöjjetek elő a szőlőkben, és vegyetek magatoknak kiki feleséget a Siló leányai közül, és menjete el a Benjámin földre.” (Bír 21:19 – 23)

az ösztönzésekben és megfogalmazása semmiképpen sem mondható szigorúnak, ami nem került el kortársai figyelmét.¹¹

Ugyancsak figyelemre méltó John Knox (1513 – 1572) egyik megnyilvánulása is, amelyet A reformáció története Skóciában című művében olvashatunk. A szerző egy nap tudomást szerzett egy esetről (1562-re, egy évvel Stuart Mária Skóciába való hazatérése utáni időszakra hivatkozik), amikor a királynő – a katolikusok iránti szompátiáját kimutatandó – késő estig táncolt, hogy megünnepelje a Franciaországban kitört vallásháborút. Knox a uralkodók hiúságára és szenvedélyességére is rámutat, ami ellen prédikációiban is felszólal példaként állítva a Szentírás azon részét, mely erre a veszélyre figyelmezteti a királyokat (Zsolt 2:10).¹² Ezért Knoxot a királyné színe idézték azzal a váddal, hogyt tisztelen módon beszélt róla. Knox amikor mentségei felsorolásánál a tánc témájához ért, elmondta, hogy nem ok nélkül bírálja a táncot. Knox szó szerint megismételi a királynénak az ezzel kapcsolatos megfigyeléseit: „Ami a táncot illeti, felség, amit mondtam, olyan okból kifolyólag tettem, hogy a Szentírásban nem találtam semmit, ami dicsőítette volna a táncot, a profán írásokban pedig úgy találtam, hogy legfőképpen az örült emberek mozdulataként tartják számon, akik józanság helyett izgatott állapotban vannak; mindenesetre nem feltétel nélkül ítélem el, feltéve, hogy a következő két bűnt megpróbáljuk elkerülni. Először is azt, hogy a táncolás öröme miatt mindazok, akik táncolnak, nem hanyagolják el elsődleges foglalkozásukat (vocation), másodsor pedig, hogy nem az őseik, vagyis a filiszteusok módjára táncolnak, akik örömeiket Isten népének bánatában lelték.”¹³

Knox véleménye szerint, aki a felsorolt két hiba közül legalább az egyiket elköveti, az a pokollal koccint. Ebből a szempontból Knox meglátása szerint a körülmények olyanok voltak, hogy becstelennek ítélje a királyné viselkedését. Érdekes mindenesetre, hogy a skót reformátor nem általánosságban ítélte el a táncokat, hanem szükségét érezte, hogy részletesen megindokolja ítéletét.

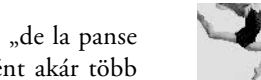
A megreformált francia egyházak

A reformáció mozgalmában az uralkodó irány a szigorúság maradt. Valóságos kiteljesedését egy francia nyelvű írásos hagyományban találjuk, amely Genf és Franciaország között jött létre a XVI. század második felétől. A közös és legjellemzőbb vonás, amelyet vezérfonalként ismerhetünk fel a táncellenes genfi és hugenotta vitában, az a táncok azonosítása a túlzott és hivalkodó szórakozással: minden bizonnyal szexuális értelemben, nem hagyva figyelmen kívül a tivornyát, a gondos sminkelést és a fényűző öltözködést sem. Ezeket a motívumokat – sok más egyéb mellett (pl. az ördög) – a középkori örökségből vették át, melynek továbbélése [első pillantásra] meglepő lehet. Viszont az az állhatatosság és összekapcsolódás, valamint az a nyelvi egység, amellyel a francia terület különféle szövegeiben [ezek a motívumok] megjelennek, egy egyedülálló és tisztán felismerhető arculatot kölcsönöz ennek az irodalomnak. A kulcsszavak, amelyekhez a táncot a leggyakrabban hasonlítják a következők: vanité, paillardise (bujaság),

¹¹ Amikor Vermigli pontosabban megjelöli a tisztességes táncokat jellemző tulajdonságokat, megerősíti azt a nézetet, miszerint a férfiaknak és nőknek elkülönülten kell táncolniuk dicsőítő énekeket zengve az Úrról, ily módon kifejezve örömeiket. A szerző megállapítja, hogy az említett megnyilvánulások gyakoribbnak tűnnek az antik leírásokban, a saját korában tapasztaltakhoz képest, és ezt néprajzi érvekkel támasztja alá (melyekre később visszatérünk, vö. a könyv 236. oldala). Vermiglius, 1571. 193v – 195r. A Pietro Martire Vermigli (Anglia) és Martin Bucer (Strasbourg) közötti személyes kapcsolat is hozzájárulhatott ahhoz, hogy a két reformátor – kölcsönösen informálva egymást – a témával kapcsolatban hasonló álláspontra helyezkedett. Vermigli Angliában kiadott szövegéről a következő fejezetben számolunk majd be részletesen, ahol kiderül hogyan értelmezte művét néhány protestáns teológus Németországban, valamint Hollandiában. Megjegyzés: Vermigli művét sokan latinos alakjában Petrus Martyr néven hivatkozzák (pl. Szegedi Kis István).

¹² Megjegyzés: „Azért, királyok, legyetek eszesek, és okuljatok földnek bírái!” (Zsolt 2:10).

¹³ Knox, 1949. II. kötet 45.

gourmandise (torkosság), ivrognerie (részség). Az elmaradhatatlan közmondás „de la panse vient la danse” (a hasból ered a tánc) gyakran a viták stratégiai csomópontjaként akár több alkalommal is megjelent.

A sort egy 1551-re datálható névtelen nyomtatott szöveg nyitja, melynek igen hosszú a címmutató felirata (mely elsősorban azokról a témákról tájékoztat, amelyekkel a táncot rokonságra hozzák): Keresztény útmutatás a pompa és a mértéktelen férfiak és léha nők túlzásaira vonatkozóan, mely különös hajviseletükben és öltözetük díszítésében mutatkozik meg, s amely szemben áll Isten tanításával és minden keresztény mérsékletességgel. Egy rövid leírás a világnak göggyéről és hiúságáról, és a folytonos figyelem és egyetlen cél, melyet minden igaz hívőnek és Isten választottjainak birtokolnia kell: továbbá a gyógyíthatatlan mértéktelenségről és a táncok ördögi találmányáról.

A kiadás nem jelöli meg a nyomdász vagy a nyomtatás helyét (ami logikus egy olyan időszakban, amikor a református kereszténység még törvénytelen a Francia Királyságban); azonban jó pár hivatkozás arra utal, hogy a szöveg a lyoni tartományból származik. Az a központ, ahol a XIII. században még Guillaume Peyraut és Étienne de Bourbon tevékenykedett, három évszázaddal később a protestáns szellemiség elterjedésének előőrsé lett a francia területen: nem meglepő tehát, hogy olyan szintériként látjuk viszont, ahol a nyugati kereszténység és a tánc kapcsolatának új felvonása kezdődik. A szöveg utolsó része, amely közvetlenül érinti a témát (De l'abus inveteré, et diabolique invention des dances), mintegy tíz oldalnyi kis méretű papíron olvasható, és végül – mintegy a mű megkoronázásaként – egy dal szövegét találjuk (Chanson contre l'abus damnable et detestable des dances), melyben költészet és zene a példamutató üzenetet hivatottak közvetíteni. Ezek az oldalakon az instruction kertelés nélkül ítélik és bemutat egy első rendszeres csoportosítást, melyben a táncot a már korábban említett területekkel [bujaság, torkosság, részség, ördög] társítja.¹⁴

Azok között a református szövegek között, amelyek ezt az irányultságot támasztják alá, találhatjuk meg Pierre Viret (1511 – 1571) jelentős művét is, a három évvel később Genfben publikált tízparancsolatot. Ezt a lelkészt – aki miután a svájci völgyekben felhevült harcokat folytatott a pápista hagyományok és a babonák ellen, és aktív szervezője volt a francia református egyháznak – néhány év elteltével máglyahalálra ítélik a katolikus hatóságok. Viret a [tánc] témáját a tízparancsolat közül a paráznalkodás tilalmának kiegészítéseként közelíti meg: a parancs valójában – állítja – nem csupán a szűk értelemben vett paráznság bűnét ítéli el, hanem minden olyan viselkedést, amely azt elősegítheti. Ezek felsorolása között találjuk a pajzán dalokat, a körtáncokat és minden effélét. Már önmagában az ilyen énekek dallamának a meghallgatása is veszélyes lehet: még inkább, ha szöveg is társul hozzá. Mivel – írja a református lelkész felhasználva az 1551-es Chrestienne instruction visszatérő kifejezését – „amennyiben a szemek olyanok, mint az ablakok, melyeken keresztül a szív vágya lánggra lobban; úgy a fülek is csövek, melyeken keresztül, mint egy tölcsérrel az ördög a bujaság ezen halálos mérget a szívbe csöpögteti az illetlen és becstelen szavak által.” Az értekezés egy hagyományos szemlével zárul, melyben a Bibliában visszatérő pozitív vagy negatív megítélésű táncokat veszi sorra a szerző, nem hagyva kétséget afelől, hogy ezek a dalok és táncok korának divatja szerint melyik megítélés alá tartoznak. 1564-ben, Kálvin halálának évében

¹⁴ Névtelen, 1551. 33r – 45r (az ismert példányt, amire itt is hivatkoztunk Párizsban őrzik, Bibliothèque d'Histoire du Protestantisme Français); Wéry, 1992. 363, 370, 376, 377 – 379. A szövegben az utolsó chanson dallama is le van jegyezve, amely alapján akár el is énekelhető («sur le chant, „A qui me doy-ie retirer, puis, &c.»); Névtelen, 1551. 43r). A feltevést illetően, hogy az írás Pierre Viretnek tulajdonítható lásd a következő jegyzetet.

Viret érkekezésének egy bővített változata jelent meg, melynek kiegészítő részeiben a szerző erőteljesen hangsúlyozza a táncok henyéssel, tivornyázással és részegséggel való összekapcsolását.¹⁵

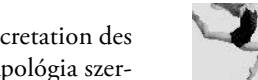
Még szintén 1564-ben, francia nyelvterületen a reformáció megjelenteti az első, kifejezetten a témának szentelt szövegét: *Traicté des danses* (Értekezés a táncról), amely Thomas Chesneau Angevin nevéhez kötődik. A némileg szegényes kiadás még az illegális megjelentetés jegyeit viseli magán, és nem jelöli a kiadás helyét sem. Nehéz lenne túlértékelni a szöveg fontosságát: nem csak azért, mert megelőzi a műfajban írt más szövegeket, hanem mert a legjellemzőbb témákban is azok előtt jár, valamint jogosan feltételezhetjük, hogy egyfajta mintaként is szolgált a későbbi ilyen témájú művek számára. Ezen túl rendkívüli népszerűséget mutat a szöveg egyik nyomtatott másolata, hiszen jelentős mértékben elterjedt az angol nyelvterületeken is. A mű felütéseként egy *excusatio*-t [kifogást] olvashatunk: jóllehet maga az érvelés jelentéktelennek tűnhet, mégis megérdemli azonban a figyelmet.¹⁶ A folytatásban a szerző megcáfolja azok érveit, akik a táncolás engedélyezhetőségét bizonygatják arra hivatkozva, hogy a Szentírás nem tiltja egyértelműen a tánc gyakorlatát. Chesneau-nak azonban a tánc tilalma egyenesen következik abból a parancsból, amely a paráználkodást is tiltja [6. parancsolat: Ne paráználkodj!]. Az a mód, hogyan napjainkig divatban vannak táncok – állapítja meg – nem értelmezhető másképp, mint „szemérmetlen és erkölcstelen mozdulatokként, melyek által megannyi férfiban és nőben felébred és felgyullad a bujaság.” A szerző álláspontja szerint ez az állítás a táncok eredetében talál megerősítést. Uí. a görög-római antikvitást kutató tudósok beszámolóí szerint a táncot a pogányok találták fel és használták a [szakrális] áldozatok során. Naiv vallásuk antropomorfizmusa révén úgy vélték, hogy az istenek az ő örömeikben gyönyörködnek. Chesneau szerint nincs kétség afelől, hogy az antikvitás táncjai az ördög vezérelte táncok voltak. A későbbiekben az emberek a nyilvános játékok és előadások alkalmából táncoltak, idővel befogadva a táncba a nőket is. Végül pedig elérkezett annak az ideje, hogy férfiak és nők együtt táncoltak az ünnepélyeken, és ez a züllöttség napjainkat is elérte, amikor is a tánc nagyobb népszerűségnek örvend, mint valaha. A tiltás további alátámasztására Chesneau a vallási és világi írókra – mint egyházi és civil hatóságokra – hivatkozik. Chesneau vélekedése szerint számtalan [rossz] következménye van a táncnak, amelyet kielégítően igazol a Szentírás számos szövege is. A tánc következtében minden esetben meghal valaki, legyen főhős vagy áldozat (pl. Keresztelő János). A szerző szerint a tánc igazolásáért nem helyénvaló dolog a Biblia passzusaira támaszkodni, sőt, rossz célra használni a szent szöveget széntségtörés, melyet megbüntet Isten haragja.¹⁷

Chesneau művének bírálatára – névtelen szerző tollából – egy mintegy tíz lapos válasz is született. Az írás kezdő soraiban a vita célja is megfogalmazódik. A művet 1572-ben Anvers-

¹⁵ Viret, 1554. 421 – 426. (idézet: 422 – 423.); Viret, 1564. köt. I. 515 – 519. Az idézett hasonlóságok szó szerinti egyezése az 1551-es szöveg két passzusával (Névtelen, 1551. 34v – 35v) azt sugallhatja, hogy Viret ennek az utóbbinak is a szerzője; az érkekezésének ajánló részében, mely 1553-ra datálható, a mű tervezetét három évvel korábbra teszi (Viret, 1554. a2r – c2r).

¹⁶ Megjegyzés: „Semmi kétségem afelől, hogy akik kezükbe veszik e kis értekezést, úgy gondolják majd, hogy rengeteg a szabadidőm, mivel is arra vállalkoztam, hogy kifejtem ezt a témát, amely véleményük szerint nem bír nagy jelentőséggel és a táncokat, akár megengedettek ismerik el, akár elítélik, akár a jelentéktelen dolgok körébe sorolják, úgy gondolják, hogy azok semmiféle hasznot nem hoznak és semmiféle kárt nem okoznak a keresztény köztársaság számára. De mivel manapság a vallás egyes alapelvei is vitathatóvá váltak, számos bajt és bizonytalanságot okozva, ezeknek tisztázásához az lenne szükséges, hogy mindenki igyekezzen törődni ezekkel az apró dolgokkal.”

¹⁷ Chesneau, 1564. a5r. Az egyetlen ismert példányt Drezdában őrzik a Sächsische Landesbibliothekben. A szerző úgy tűnik megegyezik a Kálvinnal összefüggésben idézett, bizonyos „Thomas Querculus”-al. Egy olyan személyről van szó, aki részt vett a reformáció első terjesztésében a francia területen: 1555-ben Párizsba küldték lelkésznek, de nem tartotta magát elég eltökéltnak a feladathoz; 1564 – 65-ben, tehát a *Traicté* kiadásának idejében Aimensben volt lelkész (Prevost, 1959.). Lásd még: Wéry, 1992. 364 – 367, 370, 376, 381 (Wéry a mű szerzőjének kilétét vitatja, melyet a XIX. századi könyvgyűjtési szenvedély hagyott örökül uí. Chesneau-t néhány esetben a kiadás nyomdászaként tartották számon). Az értekezés angliai elterjedéséről hamarosan szó esik.

ben adták ki a következő címmel: *Apologie de la jeunesse, sur le fait et honneste recreation des danses: contre le calomnies de ceux qui les blasment*. (Az ifjúság apológiája) Az Apológia szerzőjének célja ellenfele véleményének, a tánc általános elítélésének megcáfolása. Az apologéta a stratégiájában – ahogyan az efféle viták során szokás – a Bibliából származó pozitív [táncpárti] példákhoz folyamodik. Érvelése során – Chesneau-val szemben – a leggyakrabban Dávid táncát használja.¹⁸ Ehhez a többnyire hagyományos témához társul néhány eredetibb észrevétel, valamint utalás a korabeli történelmi összefüggésekre, például a saint-germaini békeszerződésre (1570) és az általa Franciaországban elért viszonylag békés vallási légkörre. Ha a vallásháborúk legsötétebb időszakában nem vezettek be semmilyen megszorítást a nyilvános szórakozásokra vonatkozóan – állapítja meg a szerző –, akkor nincs semmiféle okunk arra, hogy napjainkban bevezessük ilyeneket.¹⁹

[A névtelen szerző okfejtése szerint] Chesneau akkor járt volna el helyesen ha csupán azt a fényűzést és azokat a táncokat ítéli el, amelyeket bűnös szándékok vezérelnek; azonban az általa alkalmazott általánosítás a táncok vonatkozásában elfogadható. A bibliai szöveg uí. a zene és a táncok által valójában Isten dicséretére buzdít, és ez az örömteli és jámbor szórakozás nem érdemelhet megrovást. Az apologéta határozottan kijelenti, hogy a tánc az *adiaphora*²⁰ területéhez tartozik, és ennek az állításnak a védelmében egy alternatív meghatározást ajánl a táncra. Számára [a tánc] „nem más, mint mozogni, ingadozni (bransler) vagy a testet – az örömtől vagy a lélek mámorából fakadóan – megrázni, amely a szórakozás némely formájából ered, legyen az szemérmes vagy szemérmetlen, bűnös vagy éppen nem”. Ezzel azt szeretné mondani, hogy „a táncok önmaguknál fogva sem nem rosszak, sem nem jók, hanem aszerint jók vagy rosszak, tiszták vagy buják, amilyenek azok a vágyak, amelyek a táncosokat mozgatják”. A szerző elég határozott módon értelmezi a táncok önmagukban való semlegességét: a táncos minden mozdulata önmagában véve negatív jelentés nélküli; csak a lélek lehet jó vagy rossz, amely által megvalósul (a szándékokra vonatkozó keresztény erkölcs alapján, melyet Caetano bíboros is kifejtett írásában).²¹ Néhány további bizonyíték felállítását követően (csillagok tánca [kozmosztánc]; valamint az a tény, hogy vannak olyan emberek, akik veszélyhelyzetben táncba kezdtek mindaddig, amíg ki nem kerültek belőle), a szerző tágabban értelmezi a tánc mozdulatainak általa vallott semlegességét, melyet főként provokatív szóhasználattal fejez ki. [Okfejtése a következő gondolatmenetet követi]: mivel a táncból valami negatív fakadhat, [ezért az ellenzői teljesen meg akarják szüntetni]: akkor hát ugyanezen logika szerint meg kellene szüntetni az olyan cselekvéseket is mint az evés és az ivás, hiszen ezen cselekvések közben is túlzásokba eshetünk.²² A névtelen szerző munkáját az olvasóknak szánt intelligenciával zárja: ne hallgassatok a hamisan túlbuzgó erkölcsi dorgálásokra;

¹⁸ Megjegyzés: „Dávid teljes erejéből táncolt az Úr előtt; közben Dávidot gyolcs efód övezte. Így vitte Dávid és Izrael egész háza az Úr bizonyosságának ládáját ujjongás és harsonaszó közepette.” (2Sám 6:14).

¹⁹ Ez a megjegyzés teszi lehetővé teszi, hogy a szöveg kiadásának az évét pontosabban datálhassuk: nem lett volna már lehetséges a helyzet ilyen derűs értékelése Szent Bertalan éjszakájának (1572. 08. 23.) másnapján.

²⁰ Megjegyzés: „Az *adiaphora* uí. olyan cselekvést jelöl, amely önmagában sem nem jó, sem nem rossz. Az *adiaphora* esetében egy bizonyos dolog megítélése inkább az adott szituációtól függ, amelyen belül a cselekvés végbe megy, illetve a cselekvő belső motivációja a meghatározó. Eszerint tehát ugyanaz a cselekedet, tett egyszer jó, máskor pedig rossz is lehet: ebben a felfogásban az egyén kerül a középpontba.” Heyer, 2014. 57 – 59. Az *adiaphora* fogalmáról és az *adiaphora*-vitákról lásd: Mester, 2010. 13 – 47.

²¹ Megjegyzés: Tommaso Cajetan de Vio (1469 – 1534), itáliai katolikus teológus és filozófus, dominikánus szerzetes. A gyóntatók részére írt *Summa peccatorum* (1523) című művében megengedő módon nyilatkozik a táncról: „A tánc bűnös voltáról óvatosan kell ítélnünk, hiszen táncolni önmagában nem bűn, mivel, ha önmagában bűn lenne, formális értelemben mindig bűn lenne, ami nyilvánvalóan nem igaz.” (Magyar László András fordítása)

²² Megjegyzés: Hasonló gondolatmenet Luthernél is olvasható: „a tánc maga nem hibáztatható azért, mert az emberek bűnt követnek el a tánc közben, hiszen az emberek hasonló bűnökbe esnek az asztalnál, vagy még a templomban is. Ehhez hasonlatosan az evés és az ivás sem kárhóztatható azért, mert általuk néhányan disznókká válnak.” Knaake et al 1883 – 2009. XVII. II. 64., Plass 1959. III. 1562 – 1563., 5082. számú dokumentum, 1525. évi / Vízkereszt utáni második vasárnapi prédikáció, Jn 2:1–11., Wägner, 1997. 26.

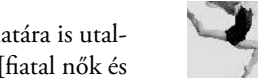
ellenkezőleg, „Isten dicsőségére teljes szerénységben, vigadjatok (vous esbatez): és, a test ékes, illendő és harmonikus mozgásaival melyeket a táncban tesztek dicsőítsétek azt, aki testetek fő teremtetője és alkotója.”²³

1579-ben, ugyanabban az évben amikor a francia református zsinatot tartották Figeacban, jelent meg Lambert Daneau (1530 – 1595) műve *Traité des danses* [A táncok traktátusa] címmel. A szerző a francia és a nemzetközi kálvinizmus jelentős alakja, lelkész és teológia professzor a genfi kivándorlás idején. A művet a téma hivatalos kézikönyveként tartották számon. A kiadvány a szerző neve nélkül jelent meg egy ajánlással Navarra királyának (a későbbi IV. Henriknek), mely a francia református egyházak lelképásztoraiknak kézjegyét hordozza magán. A szöveg többek között annak az aggodalomnak ad hangot, hogy nem mutatkozik meg a rendkívüli erkölcsi szigor [a táncok vonatkozásában]. Daneau a mű első fejezetét annak a megállapításnak szenteli, hogy – el-lentétben azzal ahogy egyesek állítják – a reformátusok elengedhetetlenek tartják a testmozgást és a szórakozást. Ez a megítélés azonban nem engedélyez válogatás nélkül mindenfajta cselekvést, csak a tisztességes mozgásformákra vonatkozik. A következő fejezetben megjelenő „mai táncok” meghatározás tehát lényeges fogalom. Daneau és az álláspontját támogató lelkészek a következő szavakkal fejezik ki véleményüket: „A táncok amelyekről beszélünk, tehát, különböző módon megvalósított kimért ugrások és mozdulatok, férfiak és nők összejövetelein, hasztalan és világi dolgok kíséretével, és nem más céllal, mint az örömszerzés és a vigadás.”; azzal a kiegészítéssel, hogy ezek olyan „világi örömeik, melyeket mi semmilyen módon nem hagyunk jóvá.” A szöveg legnagyobb részét (3 – 15 fejezet) mintegy tíz, különböző természetű táncellenes érvek szenteli a szerző: valamennyi hasonló abban, hogy a tánc nem való a becsületes és bölcs embereknek, hanem maga az örültség és hiúság (ez utóbbi az egyik leggyakoribb kifejezés a hatásvadász és gazdag szókinccsű szövegben). Ha elvetjük az összes olyan társadalmi csoportot, amely számára a tánc helytelen, „akkor tehát kinek való? Valójában senkinek: ha csak nem azoknak a suhancoknak a vásárokon, akik a szökdelésre kész tetek cimboráikat a furulyaszó kíséretére, melyre az Evangélium néhány intése is utal [mint például: Mt 11:16 – 17.];²⁴ vagy a bolondoknak és mindazoknak, akik elveszítették minden méltóságukat és szeméremérzetüket”.

Valójában milyen rétegek, a paraszti vagy az elit szokásainak bírálatával foglalkozik Daneau? (...) A szöveg alapján úgy tűnik, hogy a legtöbb bírálat az uralkodó réteg társasági szokásaira vonatkozik. Felidézve a fényűző lakomák után visszatérő táncokat, a kálvinista teológus futólag megállapítja, hogy ez a probléma a szegény emberek esetében fel sem merülhet hiszen, ők az ilyenfajta időöltést nem engedhetik meg maguknak. Következésképpen Daneau a tánctermi kódexszel kapcsolatos mozgásfajtákat ítéli el. A szerző két jellemző dolog fölött ítélkezik részletesebben: az egyik a mesterkedtség, melyből fakadóan a táncmozdulatok kényszeredetten követik a ritmust; a másik pedig mozdulatok akrobatikus túlzása, mely szintén ellentétben áll a „természe-

²³ Névtelen, 1572. a4v, b3v. Személyesen azt a példányt vizsgáltam, amelyet a párizsi Bibliothèque Mazarineben őriznek (Wéry, 1992. 368. 371, 381 – 382). Más 16. századi táncpárti szövegekhez képest (Thomas Elyot, Rinaldo Corso, John Davies) az Apologies egyik legfőbb sajátossága egy markánsabb keresztényi jelleg és az erőteljes vallási nyelvezet (amely, a kor kulturális légkörét tekintve teljesen valószínűtlen, hogy csupán egy tiszteletlen tréfa lenne). A szöveg [Az ifjúság apológiája] jámbornak, sőt illendőnek ítéli a tánc gyakorlatát, akkor is, ha nem akarja különösképpen liturgikus környezetbe helyezni. Következésképpen Chesneau-t nem csupán egy tévedéssel, hanem szentségtöréssel is vádolja, hiszen a szerző úgy találja, hogy [Chesneau] álláspontjai ellentétben állnak a Szentírás kinyilatkoztatásával. Jóllehet maga a mű [Az ifjúság apológiája] akár katolikus környezetből is származhatna, de nem vall szint kifejezetten egyik vallási felekezet mellett sem. A vita során Az ifjúság apológiája nem a reformáció kliséjét [érvrendszerét] vagyis annak túlzott „puritánságát” alkalmazza. Ugyanakkor az is igaz, hogy ebben az időszakban az ilyen típusú [érvrendszer] még nem rögzült [a reformáció érvelésének jellegzetességeként.] Sőt, éppen ellenkezőleg, a katolikusok tartották erkölcsileg gátlástalannak az evangélikusokat).

²⁴ Megjegyzés: „De kihez hasonlítsam ezt a nemzetséget? Hasonlatos a gyermekekhez, a kik a piacon ülnek, és kiáltoznak az ő társaiknak, És ezt mondják: Sípoltunk néktek, és nem táncoltatok; siralmas énekeket énekeltünk néktek, és nem sirtatok.” (Mt 11:16 – 17.).

tes” mozgással. (A második elem egyébként – az elsőtől eltérően – a néptáncok bírálatára is utalhat.). A két okot jónéhány megfigyeléshez társtítja, amelyet a jeunes femmes et filles [fiatal nők és lányok] táncát szabadosnak ítélő vitatétel védelmében mutat be: „Így, ha csupán egy lányt látunk az úton sétálni túlzottan pontos (juste) lépésekkel, nem ítélnénk elfogadhatónak; valamint ha a táncon kívül egy lány nekiállna ugrálni, mindenki bolondnak és kelekótyának tartaná.” Daneau egy fejezetet a zenének szentelt, hiszen a zene nem csupán a táncok kíséretére szolgál, hanem „[a tánc] lényegi része, mint az éltető tűz, és a lelke, mely élteti, fűti, megeleveníti és a mozdulatokat ajándékozza neki.” Daneau nem mulasztja el a hangszeres zene haszontalan alkalmazásának bírálatát, célja elsősorban a dalok hiábavalóságának kifogásolása.²⁵

A terhelő [táncbíráló] bizonyítékok bemutatása folyamán sorra cáfolja a táncpárti érvelést (16 – 18 fejezet). Az utolsó előtti fejezet a táncolás bűnét tovább súlyosbító körülményekkel foglalkozik. Például az ünnepnapon, a nem megfelelő időben (öröm vagy bánat idején – az egyik éppannyira helytelen, mint a másik) vagy a menyegzők alkalmával történő táncolással. Természetesen ha az emberek elkerülnék ezeket a körülményeket, akkor lényegében nem maradna semmilyen megfelelő alkalom az „erényes embereknek” a táncolásra. A mű központi kérdésére („illendő-e táncolni a keresztényeknek”) – a zsinati rendeletekkel összhangban – tehát egyértelmű negatív választ ad Daneau: ez az összegző fejezet által közvetített végső üzenet.²⁶ Ez a hugenotta lelkészek kézjegyét viselő értekezés hivatalos jellegénél fogva, meghatározó kiindulópontja lesz a [a táncról folyó morális vita] későbbi állomásainak.²⁷

A XVII. század első felében a francia református lelkészek által a tánc ellen indított küzdelem másik két sajátos állomása is dokumentálható. Ezeket a műveket La Rochelle városában jelentették meg; abban a vallási és nyomdai központban, amely elsődlegesen a genfi kiadói hagyományt közvetítője volt. Jean Boiseul, akinek *Értekezés a táncok ellen* (*Traité contre les danses*) című műve 1606-ban jelenik meg, a vita során – a szokásokhoz híven – egyaránt támadást intéz a táncosok és a táncban gyönyörködő szemlélődők ellen is. A másik oldalról azonban – azon előadások kapcsán, melyekben maga is részt vett – az első moralisták közé sorolják, akik elismerték az európai táncművészetben végbemenő legjelentősebb fejlődéseket. Boiseul ui. nem vitatja, elsimeri, „hogy van valami szép ezekben a táncokban, amelyeket a királyi udvarban járnak, és nem tagadom, hogy a király és a tekintélyes emberek örömeiket lelik benne, vagy, hogy a szellem emberei csodálattal vannak ezen kedvességek iránt (gentillesse).” Azonban egyházaink – bizonygatja Boiseul – nem tartják másnak a táncot, mint testi örömeik, örültségnek és hiábavalóságnak. A szöveg olyan elemekben is bővelkedik, amelyek viszonylag ritkán jelennek meg más korabeli [táncbíráló] leírásokban, mint például a boszorkányok- és az újvilági vademberek táncaira tett utalások. A szerző kiindulópontjai között találjuk annak a témának a kifejtését is, amellyel már Daneaunál is

²⁵ Ez egy olyan jellegzetes téma, amelyre egy viszonylag töredékes középkori érdeklődés után, úgy tűnik éppen egy francia hagyomány fordít kiemelt figyelmet. Pierre Viret mellett a katolikus François-Louis Gauthier említhető meg. Megjegyzés: François-Louis Gauthier (1696 – 1780) *Értekezés a táncok és a pajzán dalok ellen* (*Traité contre les danses et les mauvaises chansons*, 1769) monumentális művében rengeteg táncbíráló érvet gyűjtött össze.

²⁶ Daneau, 1580. 26., 24., 30. Lambert Daneau kemény hivatkozásán túl, ahogyan már Thomas Chesneau-nál is megjelenik, látható, hogy a kérdés vitatott volt, és nem minden francia reformátor sorakozott fel egyformán a tiltó álláspont mögött. Daneau szövegét illetően lásd: Delumeau, 1976. 115 – 121; Wéry, 1992. 368 – 369, 371 – 376, 377, 382 – 383. (Wéry egy másik másik változatát is megvizsgálta a műnek, amelyet a párizsi Bibliothèque de l'Opéra-ban őriznek).

²⁷ Már 1581-ben, kevéssel a megjelenése után, utalnak Daneau művére egy más jellegű református írás hasábjain: Chassanion, 1581. 308–311. Ebben a műben, amely a Tízparancsolat rendelkezései szerint épül fel szerkezetileg, Daneau értekezése a házasságtörés tilalmának szabálya alatt foglal helyet. Itt az egyházatyák vonatkozó tiltásai kerülnek felidézésre. A szöveg legsajátosabb részeként – vagyis annak kihangsúlyozásaként, hogy Isten mennyire megveti és átkozza a bűnt – a szerző a tánc következményeként írja le a silói leányrablást (Bír 21:19 – 23) és Keresztelő János halálát. Ugyanazon szöveg más utalásokkal és példákkal gazdagított változata megtalálható Beardnél, 1597. 370 – 374. Szó esik majd egyéb korabeli utalásokról, melyek Daneau értekezésére vonatkoznak (vö. a könyv 153., 165., 166. fejezetében).

találkoztunk: ellentétben a tánccal, a zene kiváló művészet, isteni eszköz, amelynek hatalma van az erényre ösztökélni az embert. Azonban az a tény, hogy a tánc nem megfelelő módon használja fel a zenét, az egyfajta visszaélés, amely pedig a táncot terhelő súlyosbító körülmény.²⁸

Még következetesebben mutatkozik meg a jogi metafora a néhány évtizeddel később megjelent szövegben. Ez a mű szinte egy *processo alle danze* [táncokat érintő eljárás], melynek Philippe Vincent lelkész (1600 – 1651),²⁹ egy hugenotta vezető a szerzője, aki saját református közösségnek politikai képviselőt is ellátta. Mint a korábban már említett katolikus szövegekben, a kontextus egy jezsuitaellenes vita.³⁰ A műben a vádlott maga a tánc, amely egy hivatalos kihallgatásnak van alávetve: „Most, mint amikor egy bűnöző áll a bíró előtt, felteszik neki a kérdést, hogy is hívják pontosan, honnan jön, mit tett, kinek a társaságában, ki vádolja őt és mit tud felhozni a saját védelmében; itt érdekünkben áll ugyanazt az eljárást követni.” Az ítéletet a bizonyítékok szokásos összegyűjtéséhez folyamodva hozzák meg, melyek magukban hordozzák a választ az ellenfelek ellenvetéseire. Ezek között az első a reformátorok elleni vád, miszerint minden szórákozást be akarnak tiltani. Vincent azzal válaszol, hogy ha erre szükség volna, ténylegesen erő kellene vennünk magunkon, hogy visszautasítsuk. De erre nincs szükség: vannak megengedhető időtöltések (az olvasó kíváncsiságát azonban nem elégíti ki, La Rochelle lelképásztora még egy példával sem áll elő).³¹

(A szöveget olaszból fordította: Bozsódi Borbála. A megjegyzéseket írta: Tóvay Nagy Péter)

²⁸ Mint ahogyan elődjei, úgy Boiseul sem mulasztja el a hugenotta közösség szokásaira és akár belső vitáira való utalást. Így miután megvitatta az Énekek Énekéből vett egyik részlet (vi, 13) előadását, melyben valaki allegorikusan értelmezi a szöveget ti. hogy az egyház (Szulamit) olyan szép mint két körtánc. Boiseul megállapítása szerint azonban ha ezek a szóban forgó körtáncok Izrael lányainak táncai, akik ebben a formában dicsőítik Istent, akkor „mire szolgál majd ez [példa]? A napjainkban járt, divatos táncok igazolására, melyeket majd be akarnak vezetni templomainkban?” (Fontos megjegyezni, hogy a szövegből nem derül ki egyértelműen, hogy a „chiesa” [egyház, templom] kifejezés épületként vagy a hívők közösségeként értendő, így nem tudhatjuk, hogy a gondolatmenetet vajon úgy értelmezzük, mint bármely protestáns liturgikus tánc javaslatának elutasítását vagy – ami talán hihetőbb – mint a hugenotta közösség tagjainak a táncban, a táncalkalmakon való részvételének elutasítását?). Boiseul, 1606. 29 – 30. Lásd még Wéry, 1992. 370. 376. 377. 383.

²⁹ Megjegyzés: Philippe Vincent tanulmányait a genfi akadémián végezte, majd la rochelle-i lelkésznek nevezték ki 1626-ban. Az ostrom idején az angolokhoz küldendő követnek választották, ahol sikerült meggyőznie I. Károlyt, angol királyt, hogy az angol flottát La Rochelle-be küldve beavatkozzon a háborúba. 1628-ban, kevéssel a hugenotta kapituláció előtt, titkos politikai megbízott lett XIII. Lajos király mellett, akinél október 29-én sikeresen eléri a teljes amnesztia bejelentését. 1651. március 20-án halt meg. További adatok: Rochemond, 1872.

³⁰ 1634-ben Vincent a táncok ellen mondott prédikációt. Két jezsuita Rochelleből, akik részt vettek a szertartáson, később saját szentbeszédükben Vincent hozzászólása ellen prédikáltak, többek között azzal vádolva őt, hogy Boiseul *Értekezés a táncok ellen* című művét követve tartotta meg a beszédét. Erre a református lelkész Vincent egy rövid védőbeszédrel válaszolt. Öt évvel később – egy másik rész kapcsán – újra kiújult a vita. A református lelkész – a város erkölcsi életét megóvándó – egy személyt [N. úr, egy előkelő protestáns] vett bíráló alá, amiért részt vett egy bálon, ahol táncra kerekedett. Az egyik jezsuita, Jean d'Estrades (1583 – 1666), szolidaritását kifejezve levelet írt a férfinak és a tánc védelmében. Vélekedése szerint a tánc egy illendő szórakozás; a protestánsoknak szigorúsága oda vezet, hogy végül törvényen kívül kellene helyezniük Dávidot és egész N. úr elutasítja Estrades segítségét és eltávolodik tőle. Ez az új vitáit többek között elismeri, hogy a polémia alapjául szolgáló erkölcsi kérdés nem is olyan súlyos jelenség. Azonban vissza is vág ellenfelének: megkérdőjelezi a jezsuita értekezés és érvelés módszertanát és kihangsúlyozza, hogy a jezsuita rend és táncpárti érvelése csupán elszigetelt jelenség a katolicizmuson belül, hiszen más rendek képviselői (pl. a kapucinusok) a tánc erkölcsatlensége ellen prédikálnak. Erre Estrades egy következő (a második) levélben válaszol (...), amelyet Vincent további válasza követ. Vincent lelkész művének 1646-os kiadásában a teljes polémia dokumentumait publikálja. Phillips, 1977. Megjegyzés: J. H. Phillips tanulmánya a Tánctudományi Közlemények 2011. 2. számában magyarul is olvasható.

³¹ Vincent, 1646. 8. A kezdő szónoklatban (3 – 61. oldalon kifejtett) Vincent arra utal, hogy azt már a történelem idejében kiadták, a rochellei református közösség igazgatóinak indítványozására (ajánlólevél c. *2v).

Források

- Aretius, Benedict (1583): *Problemata theologica*. Morgiis: Ioannes le Preux.
- Aymon, Jean (1710): *Tous les synodes nationaux des eglises reformées de France. 1 – 2. kötet*. La Haye: Charles Delo.
- Boiseul, Jean (1606): *Traicté contre les danses*. La Rochelle: Hierosme Haultin.
- Bucerus, Martinus (1954): *Opera Latina. Du royaume de Jesus-Christ*. Párizs: Gütersloh.
- Bucerus, Martinus (1955): *Opera Latina. De regno Christi*. Párizs: Gütersloh.
- Chassanion, Jean (1581): *Des grands et redoutables jugemens et punitions de Dieu advenus au monde*. Morges: Jean Le Preux.
- Chesneau, Thomas (1564): „Traicté des danses, Auquel il est monstré que les Danses sont des accessoires & dependances de paillardise, & par ainsi que d' icelles ne doit estre aucun usage entre les Chrestiens.”. h.n.
- Daneau, Lambert (1580): *Traité des Danses, auquel est amplement resolve la question, assavoir s'il est permis aux Chretiens de Danser*. Geneve: F. Estienne.
- Gualtherus, Rudolf (1608): *D. Marcus evangelista Rodolphi Gualtheri Tigurini in Evangelium Jesu Christi secundum Marcum Homiliae CXXXIX, e typographeo Iohannis Lancelloti, impensis Andreae Cambieri*. Heidelbergae.
- Knaake, Joachim Karl Friedrich; Buchwald, Georg (1883, szerk.): *D. Martin Luthers Werke: kritische Gesamtausgabe. 1 – 73. kötet (Weimarer Ausgabe)*. Weimar: Böhlau.
- Knox, John (1949): *History of the Reformation in Scotland. I–II*. London: Nelson.
- Martyr Vermilius, Peter (1571): *In librum Iudicum commentarij doctissimi*. Tiguri: Christophorus Froschouerus.
- Névtelen (1551): *Chrestienne instruction touchant la pompe et excez des hommes débordez et femmes dissolües, en la curiosité de leurs parures et attiffemens d'habits qu'ils portent, contrevenans à la doctrine de Dieu et à toute modestie chrestienne. Avec une brève description d'orgueil et vanité de ce monde, et le regard continuel et unique objet que tous vrais fidèles et éleuz de Dieu doivent avoir : plus l'abus invétéré et diabolique invention des danses*. Imprimé nouvellement. h.n.
- Névtelen (1572): *Apologie de la jeunesse, sur le fait & honneste recreation des danses : contre les calomnies de ceux qui les blasment*. Anvers: Gregoire Balthasar.
- Plass, Ewald M. (1959, szerk.): *What Luther says*. Saint Louis: Concordia Publishing House.
- Vincent, Philippe (1646): *Le proces des danses debattu entre Phil. Vincent, ministre du Saint Euangile, en l'Eglise Reformée de la Rochelle, d'une part, et aucuns des Sieurs Iésuites de la mesme ville, d'autre*. La Rochelle: Jean Chuppin.
- Viret, Pierre (1554): *Exposition familière sur les dix Commandemens de la loy*. Geneve: Jean Gerard.
- Viret, Pierre (1564): *Instruction chrétienne en la doctrine de la Loi et de l'Évangile. I – II*. Geneve: Jean Rivery.

Irodalomjegyzék

- Bergier, Jean Francois (1964, szerk.): *Registres de la Compagnie des Pasteurs de Geneve au temps de Calvin. I. kötet, 1546 – 1553*. Geneve: Librairie Droz.
- Bowers, Rick (1988): *John Lowin and Conclusions upon dances*. New York: Garland.
- Chadwick, Owen (1998): *A reformáció*. Budapest: Osiris.

- Clive, Henry Peter (1961): „The Calvinists and the question of dancing in the 16th century“. In: *Bibliothèque d'Humanisme et Renaissance*. (2. sz.), 296 – 323.
- Delumeau, Jean (1976): *La Mort des pays de Cocagne*. Párizs: Sorbonne.
- Garrisson-Estèbe, Janine (1980): *Protestants du Midi (1559 – 1598)*. Toulouse: Privat.
- Greschat, Martin (2011): *Martin Bucer – Egy reformátor és a kor, amelyben élt*. Budapest: Kálvin.
- Heyer, Friedrich (2014): „Teológiai elmélkedés a táncról“. In: *Táncstudományi Közlemények*. (1. sz.), 54 – 68.
- Mester, Béla (2010): *Szabadságunk születése. A modern politikai közösség antropológiája Kálvin Jánostól John Locke-ig*. Budapest: Argumentum – Bibó István Szellemi Műhely.
- Phillips, J. H. (1977): „Les chretiens et la danse. Une controverse publique a La Rochelle en 1639“. In: *Bulletin historique et littéraire / Société de l'histoire du protestantisme français*. 362 – 380.
- Prevost, M. (1933): „Chesneau (Les) Libraires“. In: *Jules Balteau; Michel Prévost; Marius Barroux; Roman d'Amat; Jean-Pierre Lobies (szerk.): Dictionnaire de biographie française. VIII*. Párizs: Letouzey et Ané 1037 – 1959.
- Rochemond, de Meschinet (1872): *Origine et progrès de la Réformation à La Rochelle*. Párizs.
- Strauss, Gerald (1975): „Success and failure in German Reformation“. In: *Past and Present*. (1. sz.), 30 – 63.
- Vuilleumier, Henri (1927–1933): *Histoire de l'Église réformée du Pays de Vaud sous le régime bernois. 1–4. kötet*. Lausanne: Éditions La Concorde.
- Wagner, Ann (1997): *Adversaries of Dance: From the Puritans to the Present*. Chicago: University of Illinois Press.
- Wéry, Anne (1992): *La danse écartelée de la fin du Moyen-Age à l'âge classique*. Párizs: Champion.

Hajdú Péter Pál

Mats Ek Csipkerózsika című művének elemzése

Manapság egy klasszikus balett modernizálása már nem újdonság. De 1982-ben, amikor Ek bemutatta az első újragondolt klasszikus balettjét, a Giselle-t, akkor ez egy radikális tett volt a táncos világban

A Csipkerózsika egyike annak a három klasszikus műnek, melyet Mats Ek modern formában újragondolt. Akár nevezhetnénk trilógiának is ezt a hármast, de a Csipkerózsika stílusát tekintve inkább köthető Ek korábbi darabjaihoz, mint például a Light Begins vagy a Pointless Pastures.

Ahogy azt a romantikus baletteknél többször megfigyelhetjük, az alap történetet egy népmese adja. Mats Ek ezt a tündérmesét gondolja újra Bruno Bettelheim a meséről alkotott gondolatainak szellemében. Bettelheim az 1970-es években írja meg értekezését a népmesék pszichológiai vonatkozásairól, lehetséges mögöttes jelentéseiről.¹

Mats Ek egyik ismérve, hogy képes volt a klasszikusokat úgy újragondolni, hiába készült belőlük az évek során megannyi változat, ahogy azt kevesen merték. A megszokott romantikus elemeket teljesen eltörölte, és helyette a mai ember számára is azonosítható szerelmi történetet változtatta. Mindezt úgy tette, hogy egyaránt használta a klasszikus balett és a modern tánc formanyelvét. A Csipkerózsikával azonban egy kicsit másképp volt. A cselekmény nehezen köthető a mindenki által ismert történethez. „Ek-nek tehát nem megírni, hanem átírni kellett a történetet...”²

A Csipkerózsika-balett Aurora hercegnő történetét mondja el modern feldolgozásban. Ek modern koncepciójában Aurora hercegnő egy önfejű, modern nő, akinél a társadalmi normák visszautasítását nem egy rosszindulatú boszorkány, hanem egy drogos férfi hozza el. Aurora mély álmának oka egy drog injekció. A felépülése inkább függ valódi terápiától, mint egy herceg csókjától.

Ek darabjában Csipkerózsika, azaz Aurora hercegnő karaktere egy középosztálybeli család teljesen átlagos gyereke. Aurora száz éves álmát Ek a drog befolyásolta állapotként jeleníti meg. A len szálfka pedig egy injekcióként van ábrázolva. Aurora egy önmagát kereső, befelé forduló lány, és ez az attitűd mindaddig végigkíséri az életét, amíg nem születik saját gyermeke. A jó tündérek szerepe is teljesen más, mint az eredeti történetben. Négy női klisé, akiknek semmilyen hatásuk nincs Aurora, és a történések felett.³

A gonosz tündér szerepe azonban jóval érdekesebb Ek-nél. Jelen van Aurora születésénél, mint az átkot hozó alak, ő ismerteti meg Aurorával a drogot, és ami még érdekesebb, ő lesz az, aki iránt a lány először érez szerelemet. Ek a herceg karakterét távolabb helyezi a történésektől, szinte alig szerepel a darabban. Az egyik legfontosabb tette, hogy megöli a „gonosz” tündért, és ezzel megfosztja Aurorát a szeretett férfitől. Ek gyilkossá teszi a herceget, a jóként predesztinált férfitől elveszi a jóságát, és ennek következtében a gonosz is megszűnik gonosznak lenni. A komikus és

¹ Sorenson et. al., 2011, 242. o.

² Fuchs, 1997.

³ Sorenson et. al., 2011, 242. o.